

אמר רבי חייא בר אבא: רבי יוחנן רמי, הקשה בדברי הכתובים:

כתיב 'לא יועיל הון ביום עברה, וצדקה תציל ממות'.

וכתיב 'לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות'.

שתי צדקות הללו למה? לשם מה השמיע לנו הפסוק שתי פעמים ש'צדקה תציל ממות'.

ומשנינן: אחת ללמדנו שהצדקה מצילתו ממיתה משונה, ואחת שמצילתו מדינה של גיהנם. ואי זו היא איזה פסוק עוסק בצדקה שמצילתו מדינה של גיהנם? ההוא דכתיב ביה 'עברה' דכתיב על הגהינם⁽²⁶⁾ 'יום עברה היום ההוא'. ואי זו היא צדקה שמצילתו ממיתה משונה

ב-י זו צדקה שהנותן נותנה ואינו יודע למי נותנה⁽²⁷⁾, והעני נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה.

ומה שאמרו שהצדקה המעולה היא הצדקה שנותנה ואינו יודע למי נותנה, הוא לאפוקי מהצדקה דנתן מר עוקבא.

בכתובות [סז ב] מבואר, שמר עוקבא היה רגיל להניח כל יום ארבע זוזים בחור שעשוי במפתן דלת העני. ובצדקה זו ידע הנותן למי הוא נותן את הצדקה, ואין זו הצדקה המצילה מדין גהינם.

ומה שאמרו שהצדקה המעולה היא הצדקה שהעני נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה, הוא לאפוקי מהצדקה דנתן רבי אבא.

שהיה צורר את הכסף בסודרו, ומפשיל את סודרו לאחוריו, ובאו עניים ונטלו מהכסף ללא שרב אבא ראה מי נוטל. וצדקה זו אף שלא ידע הנותן למי נתן, אבל הנוטל ידע ממי נטל.

ואלא היכי ליעביד? כיצד יעשה אדם צדקה באופן המעולה ביותר בצורה שלא ידע הנותן למי נותן ולא ידע הנוטל ממי נטל? ליתבי לארנקי של צדקה! והגבאים יחלקו לעניים.

מיתבי, הרי שנינו בברייתא, מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים? רבי אליעזר אומר יפזר מעותיו לעניים⁽²⁸⁾, רבי יהושע אומר ישמח אשתו לדבר מצוה קודם שיפקדנה⁽²⁹⁾. וממשיכה הברייטא:

מצוות גדולות מאד, ולזה אמרו שמצוה זו עומדת לאדם אפילו בעולם הזה.

28. ופירש המהרש"א דאפשר שסמך על מה שכתוב קודם באותו מזמור 'אשרי איש ירא את ה'... גבור בארץ יהיה זרעו' וסיים שלכל זה זכה לפי שפזר ונתן לאביונים.

29. על פי רש"י. ורבינו גרשום גרס 'בדבר מצוה' ופירש שיפקדנה שלא בזמן עונה.

הצדקה' דכביכול נותן הצדקה נותן אותה לקדוש ברוך הוא.

26. כמו שדרשו לקמן עמוד ב'.

27. והקשו התוס', כיון שצדקה זו היא הצדקה המעולה, אם כן היה עליה להציל מדין הגהינם שהוא רע ביותר. ותירץ ר"י, הרוב הדברים אינם עומדים לאדם בעולם הזה אלא לאחר מיתה בעולם הבא. ובעולם הזה אין עוזר לאדם אלא

ואמר רבי אבהו, שאלו את שלמה בן דוד, עד היכן כחה של צדקה?

אמר להן, צאו וראו מה פירש דוד אבא בתהלים: 'פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד'! (33)

רבי אבא אמר גודל כוחה של הצדקה נלמד מהבא (34) נאמר בישעיה 'הוא מרומים ישכון, מצדות סלעים משגבו, לחמו נתן מימיו נאמנים' ודורשת הגמרא את הפסוק, מה טעם התברך האדם בברכות אלו דמרומים ישכון ומצדות סלעים משגבו, אין זה אלא משום דלחמו נתן לעניים ומימיו נאמנים!

ואמר רבי אבהו: שאלו את שלמה איזהו בן העולם הבא? אמר להם, כל שכנגד זקניו כבוד. (35) כלומר, זה שחולקים לו כבוד בעולם הזה מחמת חכמתו ולא משום עשרו (36).

ומביאה הגמרא מעשה המוכיח שהחכמים החשובים בעולם הזה, חשובים גם בעולם

רבי אליעזר בן יעקב אומר, לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה, אלא אם כן ממונה עליה אדם נאמן (30) כרבי חנינא בן תרדיון ואם אינו מוצא קופה שממונה עליה אדם כזה, לא יתן את הכסף לקופת צדקה אלא יחלקנו בעצמו (31) — וקשה כיצד אמרו דלעולם יתן אדם את כספו לקופה של צדקה.

ומשני

כי קא אמרינן מה שאמרנו שיתן אדם את כספו לקופה של צדקה, הוא רק באופן דממני עלה על קופה זו אדם נאמן כרבי חנינא בן תרדיון.

אמר רבי אבהו: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם כמה תרום קרן ישראל? אמר לו בכי תשא כאשר אתה מונה אותם טול מהם כסף לצדקה, ועל ידי זה תתרום קרנם (32)! וכמו שנאמר בפסוק 'כי תשא את ראש בני ישראל, ונתנו איש כופר נפשו'.

33. וקשה, מדוע הוצרך שלמה להביא מדברי דוד אביו, הלא הוא עצמו גם אמר 'צדקה תרום גוי'. ופירש המהרש"א דאפשר שהפסוק 'צדקה תרום גוי' זהו רק בעם שלם שעושה צדקה, ושאלו את שלמה עד היכן גדול כחה של הצדקה שעושה היחיד, ועל זה הביא מדברי דוד אביו. ועי' עוד מה שפירש שם.

34. מה שהביא מפסוק זה ולא מתהלים, משום שניחא ליה להביא פסוק מנביאים ולא מכתובים.

35. לשון הפסוק בישעיה פרק כ"ד פסוק כ"ג.

36. על פי רבינו גרשום, וכהמשך דברי הגמרא.

30. על פי תוס', וכתבו התוס' דאין לומר שצריך צדיק כרבי חנינא בן תרדיון, שהרי הגבאים בימי האמוראים לא היו צדיקים כמותו. ועי' ברבינו גרשום שכתב 'שהיה אדם גדול והיה יודע לבדוק למי יתן'.

31. על פי רבינו גרשום.

32. כי על ידי נדבתם למשכן נתרומו ישראל מכל האומות שירדה השכינה בישראל, וכן אמרו במדרש 'ילקוט שמעוני משלי רמז תתקנ"ב בשם הפסיקתא] 'צדקה תרום גוי, בנדבה שהביאו ישראל למלאכת המשכן נתן להם תלוי ראש על ידי משה'. מהרש"א.

הבא.

כי הא דרב (37) יוסף בריה דרבי יהושע הלש חלה אינגיד, ומת.

אמר ליה אבוה, מאי חזית מה ראית בעולם הבא.

אמר ליה, עולם הפוך ראיתי, כי מי שהיו בעולם הזה עליונים מחמת עשירותם ולא מחמת חכמתם⁽³⁸⁾, בעולם הבא הם למטה, ואילו מי שהיו בעולם הזה תחתונים מושפלים מחמת עניותם, בעולם הבא הם למעלה.

אמר ליה אביו, אין זה עולם הפוך אלא עולם ברור ראיתי! כי העולם הזה הוא העולם ההפוך שמכבדים בו את העשירים⁽³⁹⁾.

והמשיך רבי יהושע לשאול את בנו: ואנן, היכי חזיתין? היאך מחשיבים שם אותנו, תלמידי חכמים.

אמר ליה, כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם. כמו שבעולם הזה התלמידי חכמים חשובים ונכבדים, כן הוא בעולם הבא.

והוסיף ואמר רב יוסף לאביו:

ושמעתי שהיו פמליה של מעלה אומרים, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו שיודע לגרוס את תלמודו⁽⁴⁰⁾!

ועוד שמעתי שהיו אומרים, דהרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן מרוב מעלתם⁽⁴¹⁾.

מאן נינח? מי הם אותם הרוגי מלכות שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם.

אילימא אם הכונה לרבי עקיבא וחבריו, יקשה וכי רק משום שהיו הרוגי מלכות לכן אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם ותו לא? וכי לא היה להם עוד זכויות מלבד זה, הלא פשיטא שבלאו הכי גם ללא שהיו הרוגי מלכות, נמוי לא היתה כל בריה יכולה להיות במחיצתם.

אלא הכונה להרוגי לוד, שהם האחים לולינוס ופפוס שהרגם טוריינוס הרשע, לאחר שנמצאה בת המלך הרוגה, וחשדו שישראל הרגה, גזרו להשמיד את ישראל, וקמו אותם שני אחים ואמרו אנו הרגנוה, כדי להציל את ישראל. ועליהם אמרו, דכיון שהיו הרוגי מלכות, אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם.

תניא, אמר להן רבן יוחנן בן זכאי

37. על פי גירסת הב"ח.

לצעקת אלמנה. ועי' מהר"ם.

38. על פי רש"י ורבינו גרשום.

40. על פי רבינו גרשום. והמהרש"א פירש דהכונה על דברי התורה שהעלה על הכתב, כי עיקר הלימוד שנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד, אשר על כן נקראו החכמים סופרים.

39. כתבו התוס' בשם רבינו חננאל, דאמרו הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב, דמה שאמר 'עולם הפוך ראיתי' היינו שראה את שמואל שישב לפני רב יהודה תלמידו, משום מעשה שהיה שרב יהודה מחזה בשמואל שלא האזין

41. ופירש התורת חים, דכל העומד במחיצתם

לריח ניחוח לה' ומצליין לחיי מלכא ובנוהי' ויהיו מתפללים על חיי המלך ובניו. הרי שכל מטרתו של כורש במה שנתן קרבנות היא לטובת עצמו בלבד שיתפללו עליו.

ומקשינן: ודעביד הכי וכי מי שעושה צדקה באופן זה שמתכוין לטובת עצמו לאו צדקה גמורה היא? והלא תניא, האומר שלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור! (44) ואם כן מדוע הגויים הנותנים צדקה לטובת עצמם, נחשבת להם צדקה זו כחטא.

ומשנינן: לא קשיא. כאן בכרייתא שמבואר

לתלמידיו, בני, מהו שאמר הכתוב 'צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת'?

נענה רבי אליעזר ואמר, כך פירוש הפסוק — 'צדקה תרומם גוי' אלו ישראל, כי ישראל קרויים 'גוי' דכתיב 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. ומה שאמר הפסוק 'חסד לאומים חטאת' פירושו דכל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן ולא מצוה, לפי (42) שאינם עושין את הצדקה וחסד אלא להתגדל בו כדי להאריך את ימיהם (43), כמו שנאמר: כורש ציוה לתת ליהודים בקר וצאן כדי 'די להרון מהקרבין ניחוחין לאלהה שמיא שיקריבום הכהנים

נכוה, כמו שאמרו בפרק הספינה, שצדיק קטן נכוה מחופת חבריו הגדול ממנו.

42. על פי גרסת המסורת הש"ס.

43. על פי פירוש המהרש"א, וכמו שהביאו על זה את הכרייתא דהנותן סלע על מתנת שיחיה בני. וכתב המהרש"א דאין לפרש 'להתגדל בו' מלשון גדולה וחשיבות, שהרי זהו הדרשה שהביאו להלן דאין נותנים צדקה אלא להתיהר.

44. ויש לעיין, וכי מפני שנתן פעם אחת צדקה, לכן נחשב הוא לצדיק גמור. ובאמת רש"י בראש השנה דף ד א פירש שהוא צדיק גמור אם רגיל בכך. ורבינו חננאל שם פירש שהכונה דוהי צדקה גמורה. ועי' רש"י כאן שכתב 'על דבר זה ועל מחשבה זו'.

ובעיקר מה שאמרו כאן דעל מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, הקשו התוס' בפסחים ח ב, דהרי שנינו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס. ותירצו דאין זה אלא באופן שאם לא תבא לו אותה הטובה שמצפה

לה יתחרט על הצדקה שעשה, אבל מי שלעולם אינו מתחרט על הצדקה שנתן, הרי זה צדיק גמור. ובחידושי הר"ן שם תירץ, דמה שאמרו במשנה אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, היא מידת חסידות, כלומר שעובדים את ה' יתברך מאהבה, אבל גם האומר על מנת שיחיה בני הרי הוא צדיק גמור, אלא שאינו חסיד. ובעונג יו"ט הביא את דברי המהרש"א שתירץ את קושית התוס', דמה שאמרו דאסור לעשות על מנת לקבל פרס אין זה אלא במצוה שהאדם חייב לעשותה, אבל כשעושה מצוה שאינו חייב לעשותה [כגון שהולך למקום שעובר שם תלמיד חכם כדי לקום מפניו], בכגון זה מותר לעשות מצוה על מנת לקבל שכר. ולפי זה יישב, דכאן אין מדובר שעני עובר לפניו, אלא שמפריש מעצמו סלע זה לצדקה, ולכן מותר לו לעשות זה על מנת לקבל פרס. ועי' בהערה הבאה תירוץ נוסף על קושית התוס'.

ובטעם הדבר שגם כשנותן שלא לשמה הרי הוא צדיק גמור, פירש הבית הלוי [דרושים, דרוש א] דכיון שבפועל העני שבע ויש לו

חלומי, שעתידי נבוכדנצאר להטרד ממלכותו ולהיות עם בהמה וחיה. ואז יעץ דניאל לנבוכדנצאר: 'להן מלכא מלכני ישפר עליך, לכן תיטב בעיני המלך עצתי, וחיטיך בצדקה פרוק, ואת חטאך תפדה בצדקה ועויתך במיחן עניין ואת עוונותיך תכפר על ידי שתחון את העניים, והן אז אם תשמע לעצתי ותיתן צדקה תהוי ארכא לשלותיך תהיה ארוכה שלותך ותשב על מלכותך בטח. הרי, שאין הגוים נותנים צדקה אלא כדי שתמשך מלכותם⁽⁴⁷⁾.

נענה רבי יהושע ואמר: על מה ששאל רבן יוחנן בן זכאי מהו שאמר הכתוב 'צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת', ופירש רבן גמליאל 'צדקה תרומם גוי' אלו ישראל שנקראים 'גוי', כמו דכתיב 'ומי בעמך ישראל גוי אחד'. ומה שאמר הפסוק 'וחסד לאומים חטאת' פירושו דכל צדקה וחסד שעובדי כוכבים עושין חטא הוא להן ולא מצוה, לפי שאין עושין את הצדקה אלא כדי להתיהר בו.

וכל המתיהר נופל בגיהנום, שנאמר 'וד יהיר לץ שמו, עושה בעברת זדון' ודורשת הגמרא את הפסוק, שהלץ ידון ב'עברה'. ואין עברה אלא גיהנום, שנאמר על יום הדין 'יום עברה

דהנותן צדקה לטובת עצמו הרי זה צדיק גמור, זהו בישראל שנותן צדקה. כי ישראל דעתו לשמים, ואף אם לא יחיה בנו אינו מתחרט על נתינת הצדקה ואינו מהרהר אחר מידת הדין⁽⁴⁵⁾. ואילו כאן שדרש רבי אליעזר דאומות העולם הצדקה נחשבת להם לחטא, הלא הוא בצדקה שנותן עובד כוכבים ועובד כוכבים שנותן להנאת עצמו צדקתו נחשבת לחטא, שהרי אינו נותן אלא על דעת כן, ואם לא תתקיים משאלתו הוא מתחרט על נתינת הצדקה.

נענה רבי יהושע ואמר על מה ששאל רבן יוחנן בן זכאי מהו שאמר הכתוב 'צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת', ופירש רבי יהושע:

'צדקה תרומם גוי' אלו ישראל שנקראים 'גוי', כמו דכתיב 'ומי בעמך ישראל גוי אחד'. ומה שאמר הפסוק 'וחסד לאומים חטאת' פירושו שכל צדקה וחסד שעובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן ולא מצוה, לפי⁽⁴⁶⁾ שאין עושין את הצדקה אלא כדי שתמשך מלכותן לאורך זמן.

שנאמר בספר דניאל, שפתר לנבוכדנצאר את

מלבוש, לכן נחשב זה לנותן למצוה.

45. על פי רש"י כאן. ובפסחים ח ב פירש, דהישראל מתכוין אף להנאת עצמו, אבל אין כונתו רק להנאת עצמו אלא לקיים מצות בוראו שצוהו לתת צדקה. וברמ"ה כאן פירש, דעיקר כונתו במה שאמר על מנת שיחיה בני, היא לשם שמים, כדי שיעסקו בניו בתורה ובמצוות, וכן האומר על מנת שאזכה לחיי העולם הבא כוונתו לשם שמים שיוסיף לדעת את בוראו. ועל פי זה

תירץ הערוך לנר [בפסחים שם] את קושית התוס' שהובאה בהערה הקודמת ממה ששינונו במשנה 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס', ותירץ הערוך לנר שאין דברי המשנה אמורים אלא על פרס גשמי, אבל כאן כוונתו לשכר רוחני כמו שכתב היד רמ"ה.

46. על פי גרסת המסורת הש"ס.

47. ומה ראה דניאל להשיא עצה טובה

היום ההוא'.

אמר רבן גמליאל: על אף כל הדרשות שדרשו על הפסוק 'צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת', עדיין אנו צריכין לדרשת רבי אלעזר שהיה מהר המודעי, שרבי אלעזר המודעי אומר כך יש לפרש את הפסוק: 'צדקה תרומם גוי' אלו ישראל הקרויים 'גוי' דכתיב 'ומי כעמך ישראל גוי אחד', ומה שאמר הפסוק 'והחסד לאומים חטאת' כך פירושו: כל צדקה וחסד שעובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן ולא מצוה לפי שאין עושין צדקה זו אלא לחרף אותנו בו.

שנאמר כשהגלה נבוזראדן את ישראל אמר לירמיה 'ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו ולכן היה לכם הדבר הזה' — ובשעה זו עשה נבוזראדן צדקה עם ירמיה שהיה מתיר אותו מן האזיקים, ובאותה שעה חירף את עם ישראל. הרי שאין הגויים עושים צדקה אלא כדי לחרף את עם ישראל.⁽⁴⁸⁾

נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר, כך יש

לפרש את הפסוק 'צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת': 'צדקה תרומם גוי וחסד' לישראל! כלומר שהמילה 'והחסד' הכתובה בפסוק מוסבת על ישראל, ולא כמו שדרשו שאר האמוראים⁽⁴⁹⁾. והמשך הפסוק הוא 'ולאומים חטאת' כלומר שלגויים יש חטא בלבד ואין בהם צדקה וחסד.

אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם, לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל⁽⁵⁰⁾, ולעובדי כוכבים אינו נותן אלא חטאת בלבד, ואילו לדבריכם נאמר על הגויים 'חסד'.

וקשה: ממה שאמר רבי יוחנן 'נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם', מכלל, מכך יש ללמוד, דהוא, רבי יוחנן עצמו, נמי אומר גם דרש פסוק זה, ועל דרשתו זו אמר שנראין דברי רבי נחוניא יותר מדברי.

ומאי היא? מהי הדרשה שדרש רבי יוחנן

—

49. צדקה, זה מצוות שעושים בממון. וחסד הוא מצוה שעושים בגופם, ושניהם נאמרו על ישראל. וכתב המהרש"א דשאר אמוראים שדרשו 'צדקה' על ישראל ו'חסד' על אומות העולם, אף שהצדקה פחותה מחסד [כמבואר בסוכה מט ב]. הוא כדי ללמדינו שאפילו הצדקה הפחותה מחסד מרוממת את קרנם. ומאידיך על הגויים נאמר שאף החסד שדרגתו גבוהה מצדקה נחשב להם לחטא.

50. שהצדקה והחסד הוא אחד מן הסימנים שיש באומה הישראלית, כמו שאמרו ביבמות עט א. מהרש"א.

לנבוכדנצאר? מפני שראה ישראל עניים מחזרים על הפתחים, ולכן השיא לנבוכדנצאר עצה לחוננם, אמר לו, ענים אלו שהגליתם רעבים הם, פרנסם. וכן עשה נבוכדנצאר ופתח את אוצרותיו והאכיל את העניים י"ב חדש — רש"י דניאל ד' כ"ד.

48. על פי התוס'. ובפירושו הראשון כתבו התוס' שהצדקה שעשה היינו שהיה נראה כמקנא לקדוש ברוך הוא, שהוכיח את ישראל על עוונותיהם, ואף על פי כן לא אמר זאת אלא לחרף את ישראל.

'ביבש קצירה תשברנה, נשים באות מאירות אותה'! ? ופירוש פסוק זה הוא, כי בשעה שיכלו הזכויות שיש ביד הגויים, ותתיבש לחלוחית מעשי הצדקה שהיו בידם, אז ישברו, ואז אפילו עם חלש כנשים יוכלו להדליק ולבער אותם⁽⁵⁴⁾. ואם כן, אין לעזור להם לעשות מעשי צדקה, כדי שישבר כוחם.

ומבאר הגמרא מה היתה דעתו של רבא שנטל את הכסף:

ורבא נטל את הכסף משום שלום מלכות.

ומוסיפה הגמרא **דרבי אמי נמי סבר שיש לקחת את הכסף משום שלום מלכות**⁽⁵⁵⁾ אלא שהוא סבר **דאיבעי ליה למפלגינהו** שהיה על רבא לחלק את הכסף לעניי עובדי כוכבים כדי שלא תהיה זכות צדקה למלכה.

ובאמת **רבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו**⁽⁵⁶⁾ ורבי אמי דאיכפד ומה שהקפיד

דתניא, אמר להם רבן יוחנן בן זכאי, כשם שקרבן החטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם. כי רבי יוחנן דרש את הפסוק 'צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת', באופן שכל הפסוק עוסק באומות העולם. כלומר שהצדקה שעושים הגויים תרומם אותם והחסד יכפר עליהם כקרבן חטאת⁽⁵¹⁾.

איפרא הורמיז [שם אשה⁽⁵²⁾] **אימיה דשבור מלכא, שדרה ארבע מאה דינרי** שלחה ארבע מאות דינרים לקמיה דרבי אמי כדי שיתנם לצדקה⁽⁵³⁾ ולא קבלינהו ולא קיבל רב אמי ממנה.

ושוב **שדרינהו** שלחה את המעות קמיה דרבא, וקבלינהו משום שלום מלכות.

כאשר שמע רבי אמי שרבא קיבל את המעות, איכפד על רבא, ואמר: וכי לית ליה, האם רבא אינו סובר את מה שכתוב בפסוק

55. וקשה, אם כן מדוע לא נטל את הכסף כלל. וכתב המהרש"א דצריך לומר שלא היו לו עניים עובדי כוכבים כדי לחלק להם את הכסף, ומשום כך לא נטל את הכסף. ובהגהות יעב"ץ תירץ שרבא היה תחת מלכותה ולכן חייב היה לקחת את הכסף, אבל רב אמי היה בארץ ישראל שלא היתה תחת מלכות שבור מלכא, כי בעת ההיא היו הרומיים שולטים בארץ ישראל.

56. עי' לעיל דף ח א הערה 38 ושם ביארנו דברי רש"י כאן.

והנה, מבואר בסוגיה דכשנותנים מעות לעניי עובדי כוכבים אין בכך זכות, וכמו שכתב רבינו גרשום כאן 'דאין להם זכות בכך'. והקשה הקובץ שיעורים, אם כן מה הוצרכו כאן לטעם של 'שלום מלכות', והלא גם בלא טעם זה מותר

51. כך פירש המהרש"א. ופירש דלכך לא אמרו כאן 'גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', כמו שאמרו בשאר הדרשות, משום שבאמת לרבי יוחנן כל הפסוק מוסב על הגויים.

52. עי' לעיל ח א הערה 37, שהבאנו שם פירושים שונים מדוע נקראת כך. ורש"י בבבא מציעא יט א פירש שהיתה נכרית, ואף על פי כן היתה משמרת עצמה מטומאת נדה, והיתה קרובה להתגיר, ואף קרבנות היתה שולחת.

53. כי רבי אמי היה גבאי צדקה — רבינו גרשום.

54. על פי רש"י ישעיה כ"ז, "א.

עליו רב אמי הוא משום

יא-א שחשב שרבא נתן את המעות לעניי ישראל, משום דלא סיימוה קמיה שלא סיימו לספר לו שרבא נתן את המעות לעניי הגויים.

תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת אמרה לו, רבי פרנסני, אמר לה, העבודה [לשון שבועה], שאין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו, רבי, אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים⁽¹⁾. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת

מישראל כאילו קיים עולם מלא שהרי לפיכך נברא האדם יחידי, ללמדך שכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ועוד שמצינו שאמר הקדוש ברוך הוא לקין שהרג את הבל 'קול דמי אחיך זועקים אלי', לא נאמר 'דם אחיך' אלא 'דמי אחיך' כלומר דמו ודם זרעו וזרע זרעו עד עולם, ומכאן שהמאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא, והמקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא — וטענו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא —

וכי בנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו? מיד קרעו לו גזר דינו⁽²⁾! ותנא, הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו⁽³⁾.

לתת ממעותיהם לגויים שהרי אין להם זכות בכך. וכתב דצריך לומר שגם בנתינה לעניי עכו"ם יש קצת זכות, אלא שיש למעט את זכותם ככל שניתן. ועי"ש שהוסיף דרך לעכו"ם יש קצת מצוה לפרנס עניי עכו"ם, אבל לישראל אין כלל מצוה בזה.

ובעיקר הענין אם נצטוו הגויים על הצדקה, עי' בקובץ שיעורים לעיל ח א שהביא מדברי הר"ן בסנהדרין נו ב דלמדים מאברהם שבני נח נצטוו על הצדקה. אך הרמב"ם בהלכות מלכים [פרק י' הלכה י'] סובר, שאין בני נח מצווין על הצדקה, אלא שאם נותנים מקבלים מהם. ועי' בשו"ת כתב סופר יו"ד סימן קי"ד.

1. אך מתחילה לא ידע שעומדים למות ברעב, שאם לא כן היה נותן לה מיד משלו — מהרש"א. ועי"ש עוד.

2. פירש המהרש"א, דהצדקה היא אחת ממעבירי הגזירות, כמו שאמרו בראש השנה טז א. —

3. בשם הגר"א הביאו לפרש את החשבון, דהלא לעיל אמרו שהמפיס את העני בדברים זוכה לאחד עשר ברכות, והוא פייסה במה שאמר לה בשבועה שאין בקופה של צדקה כלום. והיא ושבעה בניה הם שמנה אנשים כפול י"א ברכות, נמצא שנתברך בשמונים ושמונה ברכות, ובמדרש אמרו שכל ברכה היא שלשה חדשים, ושמונים ושמונה פעמים ג' חדשים הם עשרים ושתים שנה.

והתורת חים כתב שהוסיפו לו עשרים ושתים שנה כנגד עשרים ושתים אותיות שבתורה. ובחת"ם סופר כתב, דכמו שהקדוש ברוך הוא תבע מקין את דם זרעיותיו של הבל, כל שכן שהעושה טובה מחשבים לו בשכרו גם את זרע מי שהחיה. ויען שמצות פריה ורביה הוא לכל הפחות בן ובת, נמצא שקיבל שכר עבור האשה ושבעת בניה וארבעה עשר בני בניה [לפי חשבון בן ובת לכל אחד מהשבעה], נמצא שהחיה עשרים ושתים נפשות, וכנגד זה הוסיפו לו עשרים ושתים שנה.